

Iqtisodiyotga oid terminlar va ular tarjimasining o‘ziga xos xususiyatlari

Salimova Nigina, magistrant

Toshkent davlat sharqshunoslik instituti

Annotatsiya

Maqolada iqtisodiyotga oid terminlar va ular tarjimasining o‘ziga xos xususiyatlari ochib berilgan. Bundan tashqari “termin” tushunchasiga ham ta’rif berilgan.

Termin – nominativ so‘z yoki so‘z birikmasi (ot yoki ot bilan birga tayanch so‘zlar sifatida so‘z birikmasi), umumiy tushunchalarni nomlashga xizmat qiladi.

Termin – fan-texnikaning ma’lum sohasiga tegishli bo‘lgan va shu soha mutaxassislari tomonidan qo‘llaniladigan, obyekt yoki tushunchaning mahsusligini ifodalovchi hissiy-neytral so‘z (so‘z birikmasi)dir. Terminologik leksika predmet mazmunini aniqlashda uni yanada tushunarli, aniq, yaxlid bayon etilishiga yordam beradi. Maxsus adabiyotlarda terminlar semantik jihatdan boshqa adabiy leksikadan ajralib turadi[1,77].

Nomenlar – yagona narsalarning nomlanishidir. Shu bilan birga yakka tartibda ishlab chiqiladigan ommaviy mahsulotlarni ham nomlashga xizmat qiladi. Nomenlarning terminlardan farqi ular faqat yagona tushunchalarni, terminlar esa umumiy tushunchalarni ifodalaydi.

Predterminlar – ijtimoiy leksemalar bo‘lib, yangi shakllangan tushunchalarni nomlashda termin sifatida qo‘llaniladi. Predterminlarga misol qilib quyidagilarni keltirish mumkin,

- a) tavsiflovchi oborot – ko‘p so‘zli nominativ so‘z birikmasi bo‘lib, u tushunchani aniq tavsiflaydi, lekin qisqalik talabiga javob bermaydi;
- b) bog‘langan so‘z birikmasi;

c) sifatdosh yoki ravishdosh tarzidagi soʻz birikmasi;

Predterminlar xali yangi boʻlgan tushunchalarga vaqtinchalik nom boʻlib, ularga mos terminlar berilguniga qadar nomlanadi. Predterminlarning terminlardan farqi:

- vaqtinchalilik xarakteri;
- qatʼiy shaklga ega boʻlmasligi;
- umumqabul qilinmaganlik va qisqa emaslik;
- stilistik jihatdan neytral emasligi.

Predterminlar keyinchalik qatʼiy shakllantirilib, kvazitermin holiga keltiriladi[1,78].

Professionalizmlar – bir muncha murakkab boʻlib, uni mutaxassislar turli taʼriflashadi:

- a) terminlar bilan tenglashtiradilar;
- b) hunarmandchilikka oid leksika birligiga tegishlik deb hisoblaydilar;
- c) nomenativ boʻlmagan maxsus leksika birligi deyilar;
- d) ogʻzaki nutqda ishlatiladigan norasmiy uslubga tegishli kasbga oid soʻzlar boʻlib, emotsional-ekspressiv konnotatsiyaga ega deb aytadilar.

Professionalizmlarning turlariga professional jargonlarni kiritish mumkin. Ular normativ xarakterga ega emas, uularning shartliligi soʻzlovchilar tomonidan seziladi.

Terminoid – maxsus leksema bolib, yetarli darajada shakllanmagan va tushunarli boʻlmagan, aniq chegaraga ega boʻlmagan tushunchalarga taʼrif berish uchun qoʻllaniladi. Shuning uchun terminoidlar garchi tushunchani nomlasa ham, terminlardek aniq maʼno, kontekstual mustaqillik, aniqlilik xarakterlariga ega emas.

Prototerminlar – ilm-fan paydo boʻlishidan oldin (eng qadimgi – 30-40ming yil oldin)mavjud boʻlgan maxsus leksemalar boʻlib, ular (ilm-fan paydo boʻlishi bilan vujudga kelgan)tushunchalarni anglatmay, balki maxsus tasavvurlarni anglatadi. Prototerminlar hali hanuz hunarmandchilik va kundalik leksikada

saqlanib qolgan. Ilm-fanning rivojlanishi bilan prototerminlar o'rnini aniq tushunchalarni anglatuvchi terminlar hosil bo'lgan, lekin hozirda ham ba'zi prototerminlar umumiy "xalq terminologiyasi"da saqlanib qolgan. Shunday qilib, ko'plab terminlar avval prototermin bo'lishgan va hozirda bu motivatsiyaning yo'qligida seziladi (Grinev, 1996).

Atamashunoslikning tartibga solinish obyekti terminologiya hisoblanadi. Unda barcha terminlar ular anglatgan tushuncha ma'nosiga ko'ra sohalarga ajratiladi. Terminologiyaning natijalari esa Terminosistema (atamalar tizimi)ni vujudga keltiradi.

Iqtisodiy terminologiya o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ba'zan terminlar ko'plab ma'nolarga ega bo'ladi. Iqtisodiy matnlarda maxsus leksika va terminlardan tashqari umum iste'moldagi leksika ham uchraydi. Lekin bunda quyidagini inobatga olish kerak. Umumiste'moldagi leksikaning bir qismi tarjima jarayonida qiyinchilik tug'dirmaydi, jumladan, 글로벌(ГЫЛЛОБАЛ)– global, 펀드(ПХОНДЫ) – fond, 비즈니스(БИЖЫНИСЫ) – biznes kabi terminlar ingliz, rus va o'zbek tillarida birdek tushunarlidir. Bunday umumiste'moldagi so'zlar tarjima jarayonida yengillik beradi.

Ko'plab umumiste'moldagi so'zlar koreys tilida o'z variantiga egadir. Masalan, bank – 은행(ЫНХЕНГ), ofis – 사무실(САМУШИЛЬ), krizis – 위기(ВИГИ) kabilar ingliz, rus va o'zbek tillarida barcha uchun tushunarli va qo'llaniladi[2,123].

Iqtisodiy terminlarni tarjimada berishning o'ziga xosliklari:

- matnning axborot beruvchanligi hamda terminlarning mazmunga boyligi;
- bayon etishning har doim ham standart emasligi;
- metaforalardan keng foydalanish;
- frazeologik birikmalarning keng tarqalganligi[3, 122].

Shuningdek iqtisodiy matnning o'ziga xos xususiyatlaridan yana biri unda qisqartma va abbreviaturalarning mavjudligidir. Ularning ko'pchiligi faqatgina iqtisodiy matn va hujjatlarda uchraydi. Masalan,

O'zbek tilida: QQS – qo'shimcha qiymat solig'i

Rus tilida: НДС - налог на добавленную стоимость

Ingliz tilida: VAT - value-added tax

Lekin Uzoq Sharq tillarining o'ziga xosligi shundaki, ularda bunday iqtisodiy so'zlarning qisqartirilishi kuzatilmaydi:

Koreys tilida: 부가가치세(부가가치세)

Aynan tarjimasi 부가 (부가)– qo'shimcha, 가치 (가치) – qiymat, 세 (세) – soliq[4, 247].

Bunga sabab, so'zlarning o'zi iyeroglifik kalitlardan iborat ekanligidir[5, 16].

Iqtisodiy matnlar, asosan, kognitiv ma'lumot yetkazishga xizmat qiladi. Iqtisodiy matnlar tarjimasining maqsadi mamlakatlarning o'ziga xos realiyalarini yetarlicha tarjimada bayon etish, tarjima talabgoriga tushuntira olishdir. Bular faqatgina o'z ekvivalent terminlari orqali namoyon bo'la oladi.

Iqtisodiy matnlar tarjimasining o'ziga xos xususiyatlarni o'rganish orqali quyidagi xulasalarni chiqarish mumkin:

Iqtisodiy matnlarni tarjima qilish jarayonida obyektivlik, mantiqiylik va aniqlik dominantdir. Bundan tashqari original matndagi so'zning tarjima tilida ekvivalenti bo'lmasa, yoki aynan kontekstdagi ma'noni to'liq anglata olmasa, tarjimon turli transformatsiyalardan foydalangan holda originaldagi birlikni adekvat tarzda tarjimada shunga mos birlik bilan namoyon etishi kerak. Tarjimada transkripsiya, transliteratsiya, kalkalash, konkretizatsiya, generalizatsiya, modulyatsiya, orttirish, tushirib qoldirish, ajratish, gaplarni birlashtirish, antonimik tarjima, kompensatsiya kabi transformatsiyalardan foydalaniladi.

Iqtisodiy tarjima – bu iqtisodiy xarakterga ega bo‘lgan matnni o‘girish demakdir. Bunday matnlar sirasiga buxgalterlik, auditorlik ishi, marketing, ishchi hisobotlar, bank hisobotlari, biznes planlar va hokazolarni qamrab oladi. Chet el hamkorlari bilan iqtisodiy munosabatga kirishilganda iqtisodiy tarjima muhim sanaladi. Shu sababli mahorat bilan bajarilgan iqtisodiy tarjima xalqaro iqtisodiy munosabatlarning muvaffaqiyatli amalga oshishida muhim ajralmas bo‘lak bo‘lib hisoblanadi[6, 490].

Tomonlarning malakasi va hamkorlikning ishonchliligi tarjimaning sifati bilan belgilanadi. Iqtisodiy tarjima tarjimondan yetuk bilim va sinchkovlikni talab qiladi. Undagi har bir mayda detalning xatoligi katta muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Tarjimondan, birinchi navbatda, iqtisodiy terminlarni mukammal bilishi talab etiladi. Iqtisodiy matnni tarjima qilayotgan tarjimon iqtisodiyot nazariyasi bilan birga boshqa davlatlardagi iqtisodiy tizimdan ham xabardor bo‘lishi kerak.

Tarjimon uchun iqtisodiy matnlarni tarjima qilishda quyidagilar muhim xususiyatlardan sanaladi:

- 1) maxsus iqtisodiy leksik birliklarga boy bo‘lgan, terminlardan iborat, iqtisodiy va moliyaviy manba ekanligi;
- 2) korxona, tashkilot, uyushma, muassasalarning nomlari hamda raqamlar, for-mulalar, jadvallarning mo‘lligi;
- 3) rasmiy egaga nisbatan passiv munosabatning bayon etish ko‘rinishlari;
- 4) murakkab so‘z va so‘z birikmalari, frazeologizmlarga boyligi;
- 5) turli terminologik qisqartmaga egaligi[7, 57].

Xulosa qilib aytganda, koreys tilidan o‘zbek tiliga yoki aksincha, o‘zbek tilidan koreys tiliga o‘girilgan tarjimalar o‘ziga xos xususiyatga egadir. Bunday iqtisodiy terminlar tarjimasining o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganish tarjimashunoslik va qiyosiy tilshunoslikning taraqqiyotida muhim ahamiyatga egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar:

- [1] – Даниленко В.П. О терминологическом словообразовании// Вопросы языкознания, 1972, № 4. С. 76 - 85.
- [2] – 이익섭. 한국의언어. -서울. 신구문화사.2004.
- [3] – Теория и практика перевода экономических текстов с английского языка на русский.- А.М. Ерогова.- М.: Просвещение, 1986.
- [4] – 새한노사전. 한국외국어대학교출판부.- 서울. 2006.
- [5] – Каплина А.С. Межкультурные особенности экономического текста и трудности его перевода.- М., МИУ, 1993.
- [6] – Комиссаров, В.Н. Пособие по переводу с английского языка на русский / В.Н. Комиссаров, Я.И. Рецкер, В.И. Тарков. – М.: Сов. писатель, 1975.
- [7] – А.С. Каплина, Межкультурные особенности экономического текста и трудности его перевода. МИУ, 1993.
- [8] – Dolimov Shokir Zokirovich. Tarjima san'ati va muammolari.-Т., 2008.
- [9] – Irisqulov M.T. Tilshunoslikka kirish. – Т., Yangi asr avlodi, 2009.
- [10] – Musaev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – Т., Fan, 2005.
- [11] – Гарбовский Н.К. Перевод - искусство. - М., МГУ им. М.В.1997.
- [12] – Ким В.Н., Ким Т.С. Социально-политическая терминология учебное пособие.-Т., 2009.
- [13] – Комиссаров В.Н. Общая теория перевода.-М., 1999.
- [14] – Ермолович Д.И. Основы профессионального перевода.-М., 1996.
- [15] – Sim Monica Ariana. Managing problems when translating economic texts. Pop Anamaria Mirabela. University of Oradea Faculty of Economics.-I., 2004.
- [16] –유명우. 한국의 번역과 번역학.번역학연구. 창간호. - 서울. 2000.
- [17] –이상섭. 외국어문학 교육에 있어서 번역 훈련의 필요성. 번역연구. 제4집. - 서울. 1996.
- [18] –새로나온 국어사전. 정운길. 국어문학회 감수. 신중서관.- 서울. 2002.

[19] – Nam Haeng wan, O. Haqberdiyev, R. Sherov. O ‘zbekcha – ruscha – koreyscha – inglizcha iqtisodiy so ‘zlar jamlanmasi.-T., 2012.

[20] – www.poetarium.narod.ru

[21] – www.teenkorean.co.kr